La festa viscuda

Sant Roc 1884-1983

Cursa de sacs, Festes de Sant Roc, 1956. *Pérez de Rozas, Arxiu de l'AFPN.*

La festa viscuda

Sant Roc 1884-1983

Associació de Festes de la Plaça Nova

Comissió de Festes de Sant Roc de Barcelona

Premi Ciutat de Barcelona 2017 de Cultura Popular i Tradicional al projecte

4 1/4 425 anys de les Festes de Sant Roc a Barcelona

De vot de ciutat a festa popular de la plaça Nova

La festa viscuda

Sant Roc 1884-1983

EXPOSICIÓ

Organitza

Associació de Festes de la Plaça Nova - Comissió de Festes de Sant Roc de Barcelona

Amb el suport de

Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura

Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura

Diputació de Barcelona. Àrea de Cultura, Educació i Esports

Amb la participació de:

La Casa dels Entremesos, Centre Barceloní de Producció i Difusió de Cultura Popular d'Arrel Tradicional Catalana

Cases de la Festa (Cultura Popular. Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona)

Museu Etnològic i de les Cultures del Món de Barcelona (Ajuntament de Barcelona)

Comissariat: Xavier Cordomí

Recerca i documentació: Montserrat Castells, Xavier Cordomí, Anna Garcia i Lluís Gelis

Textos: Xavier Cordomí

Disseny: Fons Gràfic

Correcció lingüística: Contextuàlia

Producció: Fons Gràfic i Labburch

Maqueta «El Barri Perdut»: Maet Maquetes

Miniatures en làtex: Vicent Vidal (Rotomolding Silco)

Audiovisual *4 ¼. Testimonis*: Josué Consuegra Duran

Disseny del catàleg: Fons Gràfic

Edició del catàleg: Associació de Festes de la Plaça Nova - Comissió de Festes de Sant Roc de Barcelona

Comunicació: Associació de Festes de la Plaça Nova, Fons Gràfic i La Factoria dels Anuncis

Fotografies: Arxiu de l'Associació de Festes de la Plaça Nova (AFPN)
Arxiu Fotogràfic de Barcelona (AFB)
Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)

Organitza:

Associació de Festes de la Plaça Nova
Comissió de Festes de Sant Roc de Barcelona

Premi Ciutat de Barcelona 2017 de Cultura Popular i Tradicional al projecte 4 ¼ (El quart de les Festes de Sant Roc a Barcelona) De vel·lí de cuir a l'era popular de la plaça Nova

Amb el suport de:

Ajuntament de Barcelona

Generalitat de Catalunya Departament de Cultura

Diputació Barcelona

La Casa dels Entremesos

«De bon matí, a quarts de set,
la mare em desperta i em vesteix de blanc,
faixa vermella, espardenyes de vetes
i la barretina a les mans. Amb la son als ulls
i amb aquella tremolor als genolls d'emoció
dels dies assenyalats, anem cap a la plaça Nova.
Ben aviat espetega la traca i comença la cercavila:
"Tirin, tirin pels gegants!". Avui és Sant Roc!»

Xavier Cordomí

L'exposició explica, de manera visual, cent anys de la llarga història de les Festes de Sant Roc de Barcelona a la plaça Nova —celebrades des del 1589 i declarades festa patrimonial d'interès nacional l'any 2017—; i ho fa presentant la festa com a eina de cohesió que referma el sentit de pertinença i l'orgull dels veïns i veïnes i dels exveïns i exveïnes de la plaça Nova i del barri de la Catedral, «el Barri Perdut».

La mostra comença l'any 1884, quan es va constituir de manera oficial l'actual Comissió de Festes de Sant Roc, i permet visualitzar —durant dècades d'esplendor i de decadència— diversos aspectes de la festa. El recorregut s'acaba l'any 1983, quan les festes van entrar en una etapa de profunda renovació i es van revitalitzar amb la formació de la Colla de la Plaça Nova, una colla de joves que esdevindria l'embrió de la nova Associació de Festes de la Plaça Nova.

La festa del barri, 1884-1902

Comissió de Festes de Sant Roc de la Plaça Nova, 1884. *Arxiu de l'AFPN.*

L'any 1884, mentre l'Ajuntament de Barcelona renova el vot de ciutat a sant Roc (1563) que havia deixat de complir el 1851, els veïns i veïnes i els comerciants del barri escullen els membres de la que seria la primera Comissió de Festes de Sant Roc constituïda de manera oficial —la celebració de la festa era a càrrec de la Confraria de Sant Roch de la Plassa Nova des de l'any 1589. Per tant, és la primera comissió les actes i els comptes de la qual es conserven, i els components de la qual es coneixen.

La Comissió impulsa les celebracions des del vessant més festiu i popular, i enceta un període de brillantor de mig segle. S'estrenen nous guarniments que confeccionen els veïns i veïnes: gallardets per a tota la plaça i set grans banderes per als set carrers del barri. Es complementen els jocs de sortija amb la primera cucanya. Es contracten bandes de música que participen en el seguici i que amenitzen els concerts de tarda i els balls de nit. Les representacions de putxinel·lis són ja un clàssic de la festa. S'inicia la tradició dels panellets de Sant Roc.

Les Festes de Sant Roc de la plaça Nova gaudien d'un ampli reconeixement a tota la ciutat i hi acudien autèntiques multituds per veure'n les il·luminacions i per assistir als balls dels envelats i dels cafès, però, sobretot, als focs d'artifici que tancaven les festes, que durant dècades van ser els més celebrats.

La festa moderna, 1903-1935

El primer terç del segle xx va representar l'autèntica edat d'or de les Festes de Sant Roc de la Plaça Nova. La festa incorpora noves activitats d'acord amb els gustos del moment: sardanes, esbarts, gegants i capgrossos, una cucanya nova, globus, focs japonesos, concerts i balls a la moda, i el cartell de la festa —entre els anys 1907 i 1972, l'artista plaçanoví Antoni de Paula Rigau va crear els cartells.

El primer terç del segle xx va representar l'autèntica edat d'or de les Festes de Sant Roc.

Joc de la Cucanya a la *placeta* de la plaça Nova, durant les Festes de Sant Roc, 1906. *Arxiu de l'AFPN.*

Infants amb els gegants Roc i Laieta i els capgrossos Tano i Beco. 1906.
Arxiu de l'AFPN.

L'any 1903 es confecciona una nova bandera del barri, coneguda com «la Bandera Verda». El 1904 es construeix la nova cucanya. El 1906 neixen els gegants de Sant Roc de la Plaça Nova i els capgrossos Tano i Beco, i l'any 1907 s'hi afegeix un tercer nan, el Cucut. El 1909 va néixer un altre element que va esdevenir imprescindible en les festes del primer terç del segle xx i que —tal com tots els altres— també perdura en les celebracions actuals, el Gran Globus del Capità Munyon. Les Festes de Sant Roc, aquells anys, gaudiren de gran prestigi i això ho constatava la premsa de la ciutat.

Ball de festa a la *placeta* de la plaça Nova, durant les Festes de Sant Roc, 1907.
Arxiu de l'AFPN.

Ballada de sardanes infantils a la *placeta* de la plaça Nova, durant les Festes de Sant Roc, 1910.
Sagarra, Arxiu de l'AFPN.

Seguici de Sant Roc a la Catedral, 1910. *Arxiu de l'AFPN*.

El 1904 es construeix la nova Cucanya i el 1906 neixen els gegants i els capgrossos.

Joc de la cucanya a la Festa de Sant Roc, 1913-1920. *Branguli, ANC.*

Enlairament de globus, durant les Festes de Sant Roc de Barcelona, 1933. *Sagarra i Torrents, ANC.*

Malgrat tot, les festes també patien les circumstàncies convulses del moment. L'Ajuntament de Barcelona, l'any 1909, va deixar de complir el vot de ciutat a Sant Roc i, més endavant, les dictadures dels generals Primo de Rivera i Berenguer van fer trontollar les festes, que no van recuperar la brillantor fins a la Segona República. L'any 1936, però, malgrat que tot estava a punt i el cartell estava gairebé acabat, no es van celebrar les festes; feia poc menys d'un mes que havia esclatat la Guerra Civil i la ciutat vivia amb incertesa els diferents esdeveniments que se succeïen.

Funció de titelles a les Festes de Sant Roc de la Plaça Nova, 1932. *Sagarra i Torrents, AFB.*

Repartiment de pa als pobres a la plaça Nova, durant els anys trenta del segle XX. *Arxiu de l'AFPN.*

Festes de Sant Roc, 1930-1933. *Brangulí, ANC.*

Seguici de Sant Roc, al carrer de la Corríbia, 1934. *Arxiu de l'AFPN.*

Malgrat tot, les festes també patien les circumstàncies convulses del moment.

Els gegants propietat de la gent del barri, 1932. *Sagarra i Torrents, Arxiu de l'AFPN.*

Repartiment de pa entre els pobres, 1932. *Sagarra i Torrents, AFB.*

La festa durant la postguerra, 1939-1958

Amb la fi de la guerra i un cop instaurat el nou règim dictatorial del general Franco, el mateix any 1939 es van tornar a celebrar les festes, amb els actes més tradicionals i, evidentment, els religiosos. Aquell any per Sant Roc, a més de la solemne restitució de la imatge del sant, es van ballar sardanes per primera vegada a la ciutat després de la guerra. Les sardanes van acabar en *ball de bastons* a càrrec d'uns individus falangistes.

Durant els primers anys del franquisme la festa va transcórrer entre la censura i el control de tots els actes per part de les autoritats del règim, la fam i la misèria de molts veïns i veïnes, i la presència predominant dels actes religiosos. D'altra banda, durant les dècades dels anys quaranta i cinquanta, la lenta demolició del barri i l'inajornable desplaçament de la majoria del veïnat són dues constants que preocupaven els veïns i veïnes, i els comerciants, la majoria dels quals hi tenien les seves llars i botigues des de feia moltes generacions.

Altar de sant Roc, durant les Festes de Sant Roc, 1941. *Brangulí, ANC.*

La lenta demolició del barri i l'inajornable desplaçament preocupaven els veïns i veïnes.

Gegants i capgrossos de la Plaça Nova, 1944. *Arxiu de l'AFPN.*

Joc de la cucanya, a les Festes de Sant Roc de la Plaça Nova, 1941. *Brangulí, ANC.*

Cucanya i banda de música, durant les Festes de Sant Roc de la Plaça Nova, 1941. *Brangulí, ANC.*

Festes de Sant Roc a la Plaça Nova. Jocs infantils. 1942. *Pérez de Rozas. AFB.*

Festes de Sant Roc a la Plaça Nova. Gent ballant sardanes. 1943. *Pérez de Rozas. AFB.*

Festes de Sant Roc a la Plaça Nova, 1943. *Pérez de Rozas, Arxiu AF.*

L'any 1939 les sardanes van acabar en ball de bastons *a càrrec d'uns individus falangistes.*

Festes de Sant Roc a la Plaça Nova, mirant els titelles. 1947. *Pérez de Rozas. AFB.*

Colla de Gegants de la Plaça Nova, 1948. *Fotografia cedida per Jordi Montserrat a l'Arxiu de l'AFPN.*

Malgrat tot, la Comissió de Festes, conscient de les terribles circumstàncies per les quals passaven no tan sols la continuïtat física del barri sinó també les mateixes relacions veïnals i familiars, va exercir d'autèntica associació de veïns i comerciants, i va fer tot el possible per mantenir l'esperit i la catalanitat de la festa amb activitats com ara el seguici, les sardanes i les actuacions d'esbarts. Les Festes de Sant Roc van actuar com una eficaç eina cohesionadora de les persones que encara hi vivien, de les que hi havien viscut i de les que s'hi havien instal·lat feia poc.

La festa a la nova plaça Nova, 1959-1981

Durant les dècades dels anys seixanta i setanta del segle passat, el barri de la Catedral i la plaça Nova, amb l'avinguda de la Catedral totalment oberta, va prendre tota una altra dimensió. Malgrat que gran part del veïnat tradicional ja no hi vivia, moltes persones hi mantenien el contacte i hi venien durant les festes, i el barri va eixamplar els límits cap a tot el barri Gòtic i, durant les Festes de Sant Roc, cap a les barriades veïnes, des d'on venia una gran quantitat de mainada.

Les propostes d'activitats per les Festes de Sant Roc van créixer pel que fa a quantitat i a varietat per atreure els nous veïns i veïnes, i nous públics: cinema, teatre, varietats, festival infantil, activitats esportives, cantada d'havaneres, concursos de dibuix, de fotografia, de cinema... I, més enllà de les Festes, es programaven activitats per a mantenir els lligams de veïns i veïnes i d'exveïns i exveïnes: el Sopar de Veïnat, el Quadre Escènic de la Plaça Nova, el Club Esportiu Plaça Nova, el pessebre als jardins de la nova avinguda de la Catedral o excursions culturals.

Malgrat tot, cal reconèixer com un encert de la Comissió de Festes de l'època que els actes més tradicionals, com ara el seguici, els gegants, la cucanya i els jocs tradicionals, els titelles..., fossin els més concorreguts i els més celebrats de les festes. La premsa i diversos estudis destacaven tot aquest esforç com un exemple del manteniment vigorós de la tradició al cor d'una ciutat cada vegada amb menys veïns i veïnes però amb més turistes.

Els gegants de Sant Roc de la Plaça Nova amb el flabiolaire Ramon Paulís al carrer dels Capellans. 1956. *J. A. Saenz Guerrero. Arxiu de l'AFPN.*

Jocs tradicionals a les Festes de Sant Roc de la Plaça Nova: curses, 1956. *Arxiu de l'AFPN.*

Vista general de les Festes de Sant Roc de la Plaça Nova, anys seixanta del segle xx. *Suárez, Arxiu de l'AFPN.*

Un infant trencant l'olla, 1955. *Pérez de Rozas, AFB.*

Les propostes d'activitats per les Festes de Sant Roc van créixer: cinema, teatre, varietats, festival infantil...

Comissió de Festes de Sant Roc de la Plaça Nova, seguici de Sant Roc, 1961. *Arxiu de l'AFPN.*

Festes de Sant Roc, 1965. *Pérez de Rozas, Arxiu de l'AFPN.*

Jocs tradicionals a les Festes de Sant Roc: cursa de sacs, 1966. *Pérez de Rozas, Arxiu de l'AFPN.*

Jocs tradicionals a les Festes de Sant Roc: joc de la cullera i l'ou, 1966. *Arxiu de l'AFPN.*

Concurs de Dibuix, durant les Festes de Sant Roc, 1969. *Arxiu de l'AFPN.*

Vista general de les Festes de Sant Roc de la Plaça Nova, 1971. *Arxiu de l'AFPN.*

Festes de Sant Roc de la Plaça Nova, 1971. *Arxiu de l'AFPN.*

Cal reconèixer com un encert de la Comissió de Festes que els actes més tradicionals fossin els més concorreguts.

Un matí de les Festes de Sant Roc, 1973. *Arxiu de l'AFPN.*

Els Gegants de la Plaça Nova abans de començar el seguici de Sant Roc, 1972. *Arxiu de l'AFPN.*

La festa renovada i salvaguarda, 1982, 1983...

Amb la recuperació de la democràcia i del carrer com a espai d'expressió i de festa, es va generalitzar el naixement de col·lectius que cercaven en la cultura popular i tradicional les arrels del país. La creació de la Colla de la Plaça Nova, l'any 1982, amb joves d'arreu de la ciutat que col·laboraven amb la Comissió de Festes sense formar-ne part, va representar un punt d'inflexió important per a les Festes de Sant Roc i les tradicions de l'antic barri de la Catedral.

La vitalitat de la Colla i les ganes de treballar per la festa van fer que, als Geganters de la Plaça Nova, al llarg dels anys s'hi sumessin nous grups i elements festius recuperats o de nova creació: els grallers La Pessigolla, els Diables del Barri Gòtic, el nan Cu-cut, l'Àliga de la Ciutat, els Gegants Nous, la Víbria de Barcelona, els tabalers Percúdium, l'Arpella del Barri Gòtic i la colla infantil amb els gegantons Pippo i Gal·la, i l'Àliga Petita. Tots aquests nous grups i elements enriqueixen les Festes de Sant Roc, sobretot els actes tradicionals. L'any 1988 la Comissió i la Colla es fusionen i constitueixen l'Associació de Festes de la Plaça Nova.

L'any 2014 les Festes de Sant Roc celebren els 425 anys d'existència, el 4 ¼, amb vitalitat renovada i la salvaguarda garantida. L'any 2017 són declarades festa patrimonial d'interès nacional.

Primera Colla de la Plaça Nova, 1982. *Núria Pérez, Arxiu de l'AFPN.*

El Capgròs Cu-cut de la Plaça Nova, 1907. *Arxiu de l'AFPN.*

Cucanya de la Plaça Nova, durant les Festes de Sant Roc, 1955.
Pérez de Rozas, Arxiu de l'AFPN.

Associació de Festes de la Plaça Nova

Comissió de Festes de Sant Roc de Barcelona

Premi Ciutat de Barcelona 2017 de Cultura Popular i Tradicional al projecte

4 1/4 425 anys de les Festes de Sant Roc a Barcelona
De vot de ciutat a festa popular de la plaça Nova